

Берґ Сибілла

GRM. Мозкотрах : роман / Сибілла Берґ ; пер. із нім. Юрія Сільвестрова. – Чернівці : Книги – XXI, 2023. – 544 с.

ISBN 978-617-614-426-7

В антиутопії Сибілли Берґ представлено альтернативний розвиток Сполученого Королівства в наші дні. У центрі уваги – четвірка дітей-аутсайдерів, кожен із яких зазнав свого лиха, завданого як зовсім чужими, так і близькими людьми. Об'єднані лихою долею, вони вирішують помститися, складають список смертників і вирушають на пошуки кривдників до Лондона. Там мешкають олігархи і збоченці, хакери і ґвалтівники, політики й сутенери, студенти й безхатченки та інші персонажі. Жителі столиці мріють про цифровізацію мозку, штучний інтелект захоплює світ, до вакцинації додалася тотальна чипізація громадян – відтепер відстежується кожний їхній крок. Утім, буденне життя сповнене рутини. Ілон Маск планує підкорити Марс, Абрамович продає нерухомість, восьмирічна хвойда обслуговує солідних клієнтів, мати сімейства мастурбує на фотографію принца Чарльза, а російські хакери переховуються в панельних будинках України... І лише бездушні алгоритми, здається, знають, що роблять.

Книжку видано за підтримки швейцарської культурної фундації Pro Helvetia
With the support of the Swiss Arts Council Pro Helvetia

swiss arts council

prohelvetia

Перекладено за виданням:

Sibylle Berg, GRM. Brainfuck. Roman. Verlag Kiepenheuer & Witsch, Köln, 2020

Усі права застережено. Жодну частину цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва.

Original Title: GRM. Brainfuck. Roman

Copyright © 2020, Verlag Kiepenheuer & Witsch GmbH & Co. KG, Cologne/Germany

© Книги – XXI, 2023,
видання українською мовою

© Юрій Сільвестров, 2023, переклад

© Анна Стюпіна, 2023, обкладинка

ISBN 978-617-614-426-7

Тисячоліття

Розпочалося гидко.

Не було глобальних комп'ютерних збоїв.

Не було клятої катастрофи.

А як же раділи обивателі західного світу, що після достобіса марудних 90-х нарешті щось трапиться. Щось не пов'язане з фінансовою кризою, через яку панікували лиш інвестиційні банкіри – за кілька метрів до асфальту, на який гепалися їхні прокачані тіла. Невже й моє тіло в напрочуд добрій формі колись так само розіб'ється на бруківці – наче біла нетренована плоть дебелого невдахи? А може, воно спружинить і підскочить у повітря?

Нове тисячоліття мало назву. Напис. АТСЛ¹. І курсивом унизу: *Облаштуємо лайно по-іншому.*

¹ Аббревіатура від «Ах ти, святе лайно», німецький варіант якої ADHS (Ach du heilige Scheiße) часто використовують у німецькомовних чатах і СМС. (Тут і далі – примітки перекладача).

Це був час, коли піднявся фейсбук. Тоді чимало старих вважали, що інтернет і складається лише із цієї мережі для ідіотів.

Це був час глобального поширення фейкових новин і маніпулювання масами. Неймовірно швидко люди підсіли на лайки від своїх незнайомих. Підлітки ще швидше підсіли на збудження, отримане від мішанини мобінгу, насильства, сексу й безглузких витівок.

Це був час, коли до реальної жорстокості людей додалася ще й віртуальна.

Коли жага невігласів бути почутими доводила їх до сказу.

Ще ніколи не було так багато роздмуханих мережею теорій змов. Ватикан, брати Кохи¹, товариство Гаєка², Римський клуб, рептилоїди, пласка Земля – що складнішою ставала ситуація у світі, змінюючись, здавалося, з дня на день, то дужче очікувало населення приходу Бога-громовержця.

Це був час напередодні чогось.

Кожен час – напередодні чогось.

Відтак, коли нове тисячоліття трошки розігрілося, сталася подія, що завдала колективної травми, збудивши й об'єднавши людей. Літак урізався у Пентагон і залишив у будові дірку, наче хтось мокрою рукою прорив тунель у замок з піску. Два інших літаки протаранили хмарочоси. Висотки падали, люди знову вистрибували з вікон.

Це було тисячоліття, у якому в населення планети з'явилися сумніви. Стало звичайною справою не довіряти державі та

спецслужбам, пресі й людям у окулярах, погоді, книжкам, вакцинації, науковцям і жінкам.

Нове тисячоліття принесло тим, кому пощастило щойно народитися, цілу низку беззаперечних переваг. Населенню всього світу жилося дедалі краще. Так казали. Люди жили довше, були щасливішими, набирала обертів освіта, немовлята не вмирили впродовж першого року життя. Усе – завдяки розвитку ринків. Вип'ємо за ринки.

Було й декілька лузерів. Їм або не пощастило, або вони не доклали належних зусиль для досягнення успіху. Кожен міг реалізуватися. Варто було лише захотіти. Чудово! Авжеж.

Видобувалося викопне паливо. Шляхом гідравлічного розриву пластів морське дно звільнялося від природного газу й нафти. Стаксет – комп'ютерний вірус – уповільнив здійснення ядерної програми Ірану. Винайшли блокчейн, який поставив під сумнів існування банків. Власне, як і імпульсної бомби¹. Світ перегрупувався, Захід боровся за збереження своєї значущості. На Сході відбулося об'єднання Китаю, Росії, Японії й Кореї – задля перерозподілу ринків.

Запроваджено вербальну комунікацію з комп'ютерами. ШП² іще не став популярною темою. Люди мали мобілки. Вони фотографували одне одного. У них були якісь справи. Постійно.

Це – історія про

---

¹ Чарльз і Девід Кохи (Коук), Charles & David Koch, власники й керівники мультинаціональної компанії США Koch Industries.

² Товариство ім. Фрідріха-Августа фон Гаєка (австрійського економіста, лауреата Нобелівської премії), опікується дослідженнями в галузях економіки, права й суспільних наук.

---

¹ Імпульсна або електромагнітна (електронна) бомба створює радіохвилі високої потужності, що порушують системи зв'язку й електронну техніку, унеможливаючи комунікацію між командними пунктами й окремими військовими підрозділами та цивільними установами.

² Штучний інтелект.

Дон

Потенціал небезпеки: високий

Етнос: незрозумілий відтінок небілого кольору

Інтереси: грайм¹, карате, солодоці

Сексуальна орієнтація: імовірно, лесбійка

Соціальна поведінка: антисоціальна

Сімейні обставини: брат, мати, батько – як коли, радше відсутній

Вона починається в Рочдейлі.

Сучий Рочдейл. Місце, з якого варто було би зробити опудало й виставити його в музеї як попередження – так будувати не треба. І табличку з латуні причепити: «Так живуть люди в новому тисячолітті, якщо вони не пристосовуються до умов ринку».

Осередок непотрібних людей. Пул відбракованого негенномодифікованого матеріалу.

Отже, Рочдейл. Своєрідний гнидник біля Манчестера. Відомий своєю постійною погодою. Кепською. За підрахунками фахівців, Рочдейл уже п'ятий рік поспіль був найдепресивнішим містом королівства. Спричинені цією місциною порушення в головному мозку аж ніяк не сприяють проживанню, тому місто агонізувало. Упродовж десятиліть. Як тисячі міст Заходу, схожих одне на одне: цегляні будинки, розм'яклі дороги, один кінотеатр, закриті поштові відділення. Нікому ці контори не потрібні – є інтернет. Будь-який фільм можна застрімити. Можна купити всі продукти – маргарин чи білий хліб. Картонні коробки доставляють прямо в будинки. Хоча їхні мешканці з таким самим успіхом могли б їсти і шпалери, притрусивши їх сіллю.

¹ Музичний жанр із чітко вираженими ритмом, футуристичним звучанням барабанів і басів. Зазвичай супроводжується швидкою читкою текстів, здебільшого агресивного характеру.

В обмежених колах об'єктофілів¹ Рочдейл був відомим завдяки сімом висотним будівлям. Інколи можна було побачити, як об'єктофіли нишком вешталися навколо будинків, поспіхом облизуючи облуплені фасади. У Семи сестрах – так їх називали неофіційно – щотижня щось траплялося. Здебільшого під час цього хтось віддавав Богу душу. Дон заздрила людям, які мешкали там. Їхнє життя було цікавішим. Багатшим, ніж те, що протікало в цілком звичайному соціальному кварталі трошки далі. У Семи сестрах торгівля наркоткою була поставлена на широку ногу, сімейні чвари призводили до смерті, а з горішніх поверхів раз у раз стрибали – або, скажімо, випурхували вниз – люди. На той час Дон іще не бачила мерців і була впевнена, що погляд на труп відкриє їй велику таємницю. Може, він – мертвяк – іще раз розплющить очі й наче кореспондентка Бі-Бі-Сі із зачіскою «під горщик» запитає:

– І як воно, молодій людині, – замовкне, замислиться, чи пасує тут іменник, – ведеться у цьому місті?

Дон удала б, що розмірковує, а потім сказала б:

– Знаєте, кожен вважає своє життя нормальним. Адже не знає іншого. Я народилася тут і ніколи не замислювалася, чому це місто таке вбоге. Таке воно є – як погана погода, як нудні шкільні канікули. Я і не замислювалася про те, що є інші місця. Або, скажімо так... Я знаю, що в мережі стверджують, нібито вони справді є.

Перш ніж знову померти, небіжчик, можливо, спробує ще трохи посперечатися.

– Ви впевнені, що ваш стиль спілкування справді личить дитині? – запитає він і замовкне.

¹ Люди, які мають потяг до неживих предметів.

Дон уже не була додатком своїх батьків – вона стала самостійною людиною. Вона не лякалася, коли матері не було поруч, не шукала на її обличчі ознак невдоволення, не запитувала себе, як, зрештою, сподобатися неньці. Коротше, Дон не переймалася питанням, яких зусиль треба докласти, щоби завоювати її любов. Дон краще почувалася без цієї абсолютної емоційної залежності.

Якби вона була трошки дорослішою, якби її сповнювала власна значущість, вона казала б щось на кшталт: «Я дуже добре ладнаю сама із собою». Та ніхто її не питав, адже Дон була настільки юною, що дорослі ще не сприймали її як людину. Хоча вона пізнала все. Почуття, роздуми, самотність. Бракувало лише надійних шухлядок, у які можна було б належним чином розкласти свої переживання.

Дон не вважала перші роки свого життя жахливими. Можливо, дещо депресивними, але тоді вона ще не знала цього слова. Можливо, дещо нудними й неспокійними, як воно зазвичай буває під час переходу від дитинства до юності, коли відчуваєш, що ось-ось настануть зміни, але не знаєш, які. Дон

Мала Музику.

Здавалося, ґрайм був винайдений лише для неї. Дон не знала ким, не знала, із чого він складається – хай це залишається предметом дискусій для молодих чоловіків, які за допомогою розумної термінології створюють навколо себе ауру переможців, –

Дон знала лише, що музика звучала так, як вона хотіла б почуватися. Лютою й небезпечною. У зірок були найкращі кросівки, ланцюги й тачки. Їм усе вдавалося. Вони були героями.

Ґрайм звучав на районі цілий день. Це була музика, що давала життєву установку. Утім, діти й гадки не мали про якусь життєву установку. Для них це було самим життям. Якщо ти дорослий, ти глушиш ці почуття наркотою, якщо малий, то слухаєш музику.

А вже потім переходиш на наркотики. Ґрайм був шаленою паскудною музикою для дітей у їхньому паскудному житті. Дон слухала ґрайм у ліжку, у ванній або на вулиці. На божевільній вулиці.

Й ось:

За вікном – ліхтар, дощ або щось таке, а може, просто на шибках бруд. Квартира на першому й на другому поверхах. Усе це здуру можна навіть назвати таунгаузом.

Дуже-дуже маленьким, жалюгідним таунгаузом. Усе житло – це дві маленькі кімнати вікнами на бетонну лавку й металевий паркан. Якось Дон втикала в телик, і їй упало в око, що чогось у всіх цих закордонних фільмах бракує. Металевих огорож! Із маніакальною пристрасстю їх встановлювали лише в Англії. На кожному кроці: червоні, зелені, блакитні, будь-які, головне – щоби був паркан, і то з металу. Вони відокремлювали від життя будь-яке лайно – школи, парки, дитячі садки, прилади пожежної сигналізації. Неясно, чи вони мали давати громадянам відчуття безпеки, рідної батьківщини в ці неспокійні часи, чи стояли просто так – ніби своєрідний кольоровий акцент на сірому тлі. Дон не відмовилася б від такого паркану навколо свого ліжка, він відділяв би її від брата, з яким не було особливої близькості.

За огорожею на вулиці проходила доріжка, якою – за метр від вікна – пересувалися, завжди наче з ходунками-ролерами, інші мешканці будинку. Було досить темно й надивовижу сиво, але тоді Дон не помічала цього. Постійні протяги здавалися їй нормальним явищем. Її мати була ще у порівняно добрій формі й робила все для підтримки сімейного вогнища, але виходило це в неї якось незграбно, наче вона будувала ляльковий дім із багна.

Варіант того, що все може стати гірше, на той час не розглядався навіть як опція. У всякому разі, дитиною, адже страх перед майбутнім – це хобі для старих, у яких майбутнього немає

за визначенням. Тоді зі світом Дон усе було гаразд. За винятком тієї обставини, що йому бракувало паркану навколо ліжка. Або підвалу, у якому Дон могла б зачинити брата. Брат застогнав. Мабуть, знову напудив у ліжку. Дон здалося, що

Вона чує, як ллється з нього сеча, і
Дон ураз
Завелася.

Багато хто вже не здатний на це. По-справжньому розлютилася. Більшість старих, які мешкали в місті Дон, були обдовбані й утомлені, сиділи по кутках і не мали сил підняти голову. Інколи їх годували, але. Їхні шлунки вже не сприймали твердої їжі в такому розчиненому стані, вони все виблювували, а підіймати голову після ригачки цим людям не хотілося тим паче. Більшість із тих, кого зустрічала Дон, були старими. Це й не дивно, коли тобі сім років – або майже сім. Чи майже вісім, хоча на вигляд ти старша. Або відчуваєш, що старша на вигляд. Волосся Дон росло вертикально вгору. Вона мала темні розкосі очі й була невисокого зросту, навіть для майже семи чи восьми років. А ще – маленькою і злою. Лютість була настільки притаманною Дон, що вона не могла сказати: «Ну й люта ж я сьогодні». Іншого стану вона не знала. Вона була злою із самого народження. Або з того дня, коли почала усвідомлювати себе. Вона ненавиділа світ, у якому мала жити. Світ завбільшки кілька квадратних метрів.

Вона ненавиділа його й не дружила з ним. У неї не склалися стосунки ні зі світом, ні з місцем, призначеним їй за фактом народження, ні з біографією, що мала розпочатися з погані школи. Якщо вона виживе й через непорозуміння не потрапить у якусь різанину, наступним кроком буде спроба вступити до училища.

Не вступити, сидіти в установах, подавати заяви на отримання соціальної допомоги, не одержати соціальної допомоги, бо

бракуватиме якоїсь довідки; знайти матір удома в зашморгу, втратити квартиру, оселитися в гуртожитку для молодих жінок, завагітніти від когось, бути побитою через те, що завагітніла, відмовитися від дитини, а хоч і ні – однаково. Вона чекатиме на соціальне житло, потім, певно, почне випивати, смалити крек¹ і дивитися телік – спостерігати за людьми та їхнім псевдожиттям, що начебто і є життям. За світлошкірими людьми, які п'ють чай у садочку й сумлінно працюють, бо неймовірно беручкі до роботи. Вони закохуються, люди в телевізорі. А потім – бух, і знову грає довбана скрипка.

У світі Дон ніхто не закохувався. Люди в її місті ненавиділи одне одного або трималися одне за одного, бо боялися, усі відчували паніку, і ніхто не міг сказати, звідки воно взялося, це божевілля. Адже в них було житло. Здебільшого. У них була їжа. Щось на кшталт їжі.

Дон багато читала, мало розуміла, хоч і значно більше, ніж думали про так звану дитину дорослі.

Дон відчувала:
Лють.

Ви серйозно? Оця купа лайна, що ви назбирали й до якого вам самим діла немає?

– Дивися! Це вже зайве. А ось це – яке не є, але воно твоє. Це – Земля, яку ми зжерли, це – твій район, твоє місто, що існує лише для того, щоби дати місце робітникам, щоби вони виготовили якусь нікому непотрібну муть. Чуєш? Люди у твоєму місті нікому нічого не винні, окрім як обирати ідіотів-правоекстремістів, завжди готових відповісти на запитання про те, хто винний.

Коли людина знає, хто винний, їй зразу стає краще, адже відновлюється справедливість Бога. А в люті Дон з'являється ціль.

---

¹ Дешева суміш кокаїну з іншими речовинами для куріння.

У її місті ненавиділи чужаків. Крапка. У місті Дон, якого вона ніколи б не полишила, у якому могла б сяк-так провести своє життя. До самого кінця, хоча за великим рахунком воно закінчилося, так і не почавшись, адже народилася вона не в тому місці. Не в тих батьків, та й погода була мерзотною. Її хоч хтось питав? Її хоч запросили до участі в цій події, – за правилами, встановленими не нею? Який обов'язок перед людством вони виконали своїм перебуванням у світі та своїми виділеннями – з-посеред восьми мільярдів? Хоча, можливо, поки сформувалася думка, їх було вже дев'ять, і всі повзали й дивилися, де б іще чого урвати. Адже всі чогось хотіли. Життя – це подарунок.

Ці неймовірно безглузді слова були вишиті на рожевих настінних килимах, що висіли в сирих кухнях нетряних мешканців. А якщо хтось не погоджувався з ними? Якщо хтось просто не вважав особливо цікавим цей подарунок у запропонованому вигляді? Нікому вже не судилося вирватися зі свого оточення завдяки роботі. Її вже не було.

Змінити умови життя вже не вдавалося, для цього не було передбачено місць у світі, де купка людей усе робила для того, щоби тримати маси на відстані.

«Чому ви так учинили? – хочеться запитати старих. – Чому ви народжуєте дітей, яких потім ненавидите, бо вони зчиняють галас, бо вони із самого початку лузери? Адже ви бачите себе, бачите в них своє паскудне дитинство, ви знаєте, нам нічого не вдасться, як не вдалося нашим батькам, у батьків ваших батьків, бо відсутність шансів передається з покоління в покоління.

Навіщо? Ви залишаєте дітей сидіти в сечі біля ліжка, у якому лежите налігані або з кимось трахаєтеся? Шаленієте з маленьких кісточок, що їх так легко зламати, і з відчуття, що нарешті здобули владу над кимось, хто боїться вас, скляними очима

дивитися на дітей і ненавидите їх, бо в них є потреби, схожі на ваші. Вам теж ніхто не допоможе, ніхто.

Ваш утомлений мозок отримує насолоду, коли ви мучите ваших дітей? Ось тепер ви їм покажете. Тим, хто нагорі. Хто відмежувався від вас, відправивши людський непотріб якомога далі від центру, щоби їздити елегантними електромобілями й говорити про квітуче майбутнє.

Можете страйкувати, але навіщо, якщо нічого не досягаєте. Це вже нецікаво. Можете розпочати озброєний спротив, але – у вас уже немає сил. І зброї. І тям, на кого спрямувати її. Отож лежіть і не сіпайтеся. Мордою у власному блювотинні.

Чому ці чоловіки, які навіть не готові стати батьками, досі вільно шастають вулицями? Вони з'являються, щоби трахатися або лупцювати жінок, бити їх до смерті, а потім тупо сидіти в кутку і скиглити: “Я не хотів”. Ви не хотіли? Це просто так вийшло, що на вулицях сморід і дощ безперестану? А що з першого моменту доводиться боятися всіх навколо, так це лише через так званий інстинкт самозбереження? Та цього ж ніхто не витримає!»

Дон не витримала.

І

Відмовилася зайняти передбачене їй місце для непотребу.

Й

Уже не чекала кохання,

Не чекала, що за дверима виросте щось на кшталт майбутнього. Там уже нічого не виросте, там – пустеля, залишена старими, наповнена так званими обставинами життя. І хай йому грець, Дон була пасивно-агресивною, вона була жінкою, інакше в них не виходило. Чи треба було впорснути собі довбаний тестостерон, аби стати ще злішою, зарядитися гормонами, щоби думати, що вона розумніша, ніж є насправді, і що вона заволодіє світом?

Таких, як вона, раніше показували в зоопарку, спало їй якось на думку ні з того ні з цього.

Якщо дати людям змогу мучити інших, вони це робитимуть. Якщо дати їм можливість забрати щось у інших, вони зроблять це, ось так працює цей механізм, читай: інстинкти.

Вони примушують діяти без роздумів, вони примушують вирушати в похід, руйнуючи все на своєму шляху.

Дон ненавиділа дурість, жорстокість, лицемірство й фальш, запахи, безволосі спітнілі тіла та мокрі пальці, що обмацують тебе в пошуку чогось, що можна зганьбити.

– Хочете війни? Матимете війну.

Сказала. Дон. Собі.

Це – історія про

Ханну

Етнос: азійський?

Сексуальна орієнтація: гетеросексуалка

Інтерес: егоцентрична

Інтелект: присутній

Особливі якості: відсутні

Сімейні обставини: єдина дитина, люблячі батьки

До того, як вона зустріла Карен, Дон і Пітера.

Коли вона ще не знала, що таке Рочдейл і смуток. Невелика ретроспектива.

Отже. Ханна

Жила в Ліверпулі із двома лагідними батьками, типовими представниками середнього класу, що занепадає. Вони винаймали

будинок із захаращеним заднім подвір'ям, мали два велосипеди й могли сплачувати рахунки за електрику. Ханна вважала батьківську любов нормальним явищем – те, що вони підкидали її в повітря й гладили по голові. Те, що вони тримали її за руку й нескінченно пишалися нею, що сиділи біля її ліжка й заходили до кімнати, коли вона спала, щоби подивитися, чи вона ще жива, Ханна вважала само собою зрозумілим. Завдяки постійній прихильності батьків у неї розвинулося непомірно велике дитяче его. Вона не сумнівалася в собі. Ханна була високою й худюю, ніколи не була симпатичною. Радше – маленькою копією цікавої дорослої людини. Їй зовсім не кортіло мати довге волосся, сукні чи рожеві вбрання, натомість вона уважно вивчала старі фотографії Кетрін Гепберн¹. У мережі. Мріяла колись мати такий самий вигляд. Пізніше. Бути недосяжною і вселяти трошки страху.

Батьківський будинок Ханни стояв у проблемній частині міста, що здебільшого складалося із проблемних частин. Але їхня проблемна частина однозначно була найпроблемнішою. На вулицях часто лунала стрілянина, зрідка – сирени: поліція давно махнула на район рукою. Але Ханні було байдуже. Нічого з того, що діялося на вулиці, не турбувало її, доки вона лежала у своєму ліжку й чула, як розмовляли батьки.

Відчуття цієї цілковитої безпеки й любові пізніше ще не раз рятуватиме її.

Від того, щоби накласти на себе руки, наприклад.

Це здавалося

Дон

Таким незрозумілим. Бути мертвою, зникнути, уже не бути злою. Захоплення Дон до всього, що вмирало, скінчилося в день так званого винищення. З подіями такого штибу – коли один

¹ Katharine Hepburn – американська актриса театру, кіно й телебачення (1907–2003), чотирикратна лауреатка премії «Оскар».